

Çok Yaşa Kraliçe!

Satrançla ilgili bir peri masalı

Prof. Dr. Ergin Çiftçi
Sporcu
erginciftci@gmail.com

Mavikale'nin bu sayısında özellikle çocukların çok seveceği bir satranç filmi tanıtacağım: Çok Yaşa Kraliçe

Filmin Künyesi	
Türkçe adı	Çok Yaşa Kraliçe
Orijinal adı	Lang Leve de Koningin
İngilizce adı	Long Live the Queen
Yönetmen	Esmé Lammers
Yapım yılı	1995
Yapımcı ülke	Hollanda
Orijinal dil	Flemenkçe
Süresi	118 dakika
Oyuncular	Tiba Tossijn, Lisa De Rooy, Derek de Lint, Pieter Lutz, Monique van de Ven, Jack Wouterse
IMDB Puanı	7.1

Perde muhteşem güzellikte bir satranç takımının üstüne açılır. Biz satranç taşlarının şık giyimli insanlar biçiminde olduğunun farkına varır varmaz, kamera, tahtanın en görkemli taşının, merkezde duran beyaz vezirin çevresinde dönmeye başlar. Sonra bu masalsi ülkenin sınır komşusu olan bir Kuzey Avrupa kentinde buluruz kendimizi: Sıvasız tuğla duvarlar, yüksek eğimli çatılar, uzakta yel değirmenleri... İzleyicinin içinde burada nasıl insanların yaşadığı konusunda bir merak uyanır. İşte tam o sırada Edip Cansever'in dizeleri bize ipucu verir: "İnsan yaşadığı yere benzer / O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer / Suyunda yüzen balığa / Toprağına iten çiçeğe / Dağlarının, tepelerinin dumanlı eğimine..." İzleyici bunları düşünürken kamera bir ilkökul sınıfının pence-

resinden içeri dalıverir. Sınıfın belki de en başarısız, en aykırı öğrencisiyle tanışırız: Sara

Sara, sınıfta olan bitenlerden çok, pencereden izlediği, dışarıda akıp giden hayatla ilgili gibi görünür. Örneğin; okulun karşısında duran, kasası oyuncaklarla dolu şu külüstür kamyonet ve onun sürücüsü olan babasıyla birlikte okula doğru bakan yaşıtı bir çocuk... Bu ikilinin kente yeni geldikleri, çocuğun da kısa süre sonra bu okula başlayacağı ilerleyen sahnelerde anlaşılacaktır.

Sara (Tiba Tossijn), sınıfta olanlardan çok dış dünyayla ilgileniyor.

Sara, sınıfta o denli sorunlu bir öğrencidir ki öğretmeni dersten sonra ona annesine iletmek üzere bir mektup verir. Kuaförde çalışan annesine uğrayan Sara bu mektubu vermeyi aklından bile geçirmez. Yoluna devam ederken, az önce sınıfın penceresinden gördüğü o kamyonetin boş bir mağazanın önünde durduğunu fark eder. Mağazanın, bu yeni sahipleriyle birlikte, çok yakında bir oyuncakçı olacağını da o zaman anlar. Taşınma sırasında, çelimsiz görünüşlü çocuk, oyuncakları düşürünce Sara hemen ona yardım eder. Böylece Victor ve babası ile de tanışmış olur. Satrançsever izleyici oyuncuların arasında yere düşen satranç tahtasını hemen fark eder. Sara ve Victor dağılan satranç taşlarını toplarlar, kayıp olan beyaz şahı kaldırımda bulan da Sara olur. Acaba taşlar eksik midir? Bunu anlamanın tek yolu taşları dizip bakmaktır. Sonuçta eksik taş olmadığı anlaşılır anlaşılmasına ama taşların dizilmesi Victor'un içindeki satranç oynama arzusunun tutuş-

turmuştur. Babası çok işi olduğu için oynayamayacağını belki yeni arkadaşı Sara ile oynayabileceğini söyler. Ama ne yazık ki Sara satranç oynamayı bilmemektedir.

Eve dönen Sara, annesinin albümünden satranç taşlarının ona anımsattığı fotoğrafı çıkarır: Annesi, yanında olmaktan mutluluk duyduğu açıkça belli olan bir adamla bir satranç panosunun önünde durmaktadır. Bu adam, Sara'nın Güney Afrika'da olduğunu duyduğu ama hiç görmediği babasından başkası değildir.

Sara, annesi ve dedesi ile birlikte yaşamaktadır. Dedesinin okuduğu gazeteden buldukları kentte bir satranç turnuvasının yapılacağını öğrenir. Nedenini tam olarak bilemese de henüz kurallarını bile bilmediği bu oyunla arasında kuvvetli bir bağ olduğunu hissetmektedir.

Ertesi gün, ders sırasında, Victor sınıfın yeni öğrencisi olarak getirilir. Sara'yı görünce gözlerinin içi parlayan Victor onun yanına oturur. Sınavda derslerinde başarısız Sara'nın

Sara, annesinin gizlediği bir fotoğrafa bakıyor.

Victor'dan yardım aldığını gören öğretmen onları ayırsa da sınıfın huysuz kızı Sara ile yeni çocuk Victor arasındaki yakınlaşma diğer çocukların alaya alacakları kadar romantik görünmektedir.

Oyuncakçı bütünüyle yerleştiğinde en dikkat çekici parçası, izleyicinin filmin hemen başında gördüğünü hatırlayacağı, vitrinde duran satranç takımınıdır. Victor, bu satranç takımında Sara'ya satranç oynamayı öğretmeye karar verir. Bunun için elinde bir masal kitabı da vardır. Masal eski bir krallıkta geçmektedir...

Tam bu sırada filmin içinde bir alt perde açılır. Yönetmen, bizi bu düşsel krallığın sarayına götürür. Burada, savaş arzusuyla yanıp tutuşan bir kral ve onun sevgili güzel kraliçesi ile tanışırız. Kraliçe, kralı oyalamak için bir oyun oynamanın iyi gelebileceğini düşünür. Kral uyurken sarayın siyah ve beyaz karelerle döşeli büyük salonunda oyunu yavaş yavaş geliştir-

meye başlar. Kendisi bir karede durur, yanına danışmanını çağırır, sonra şövalyeleri ve kaleleri. Sonra da süvarilerin önlerinde bir sıra oluşturmalarını emreder. O sırada uyumakta olan Beyaz Kral için Beyaz Kraliçe'nin yanındaki kare boş bırakılır. Bu sıralama yapıldıktan sonra bir rakip bulunması

Sara (solda) yeni arkadaşı Victor (Rene Nijman) ile konuşurken satranç takımına sahip olma hayali kuruyor.

gerektiğine karar verilir. Akla ilk gelen, komşu Siyah Krallık olur. Kısa süre sonra Siyah Kral balıketli Siyah Kraliçesi ve adamlarıyla çıkagelir. Beyaz Kraliçe, siyah mevkidaşının siyah karede durması halinde elbisesiyle çok uyumlu olacağını söyler. Her iki takım yerini aldıktan sonra savaş başlar: İki rakip bütün elemanlarıyla kıyasıya bir kavgaya tutuşunca ortaya büyük bir kaos çıkar. Beyaz Kraliçe oyunun böyle olmaması gerektiğinin hemen farkına varır. Her iki taraf sırayla hamle yapacak, her savaşçının nasıl hareket edeceği, rakibi nasıl alıp oyun dışına çıkarabileceği belli kurallara bağlanır. Böylece satranç dediğimiz oyunun kuralları bu hayali krallıkta ortaya çıkacaktır.

Bu sırada gerçek dünyada Sara da satranç öğrenmekte ve vitrinde duran o muhteşem satranç takımına sahip olma hayali kurmaktadır. Sınıftaki kadim rakibi Marriette'nin de bu takımı istemesi, karar vermesini kolaylaştırır: Kumbarasındaki bütün parasını bir araya toplar ve satranç takımını satın alır.

O günlerde kentte sürmekte olan satranç turnuvası televizyon ekranlarına da taşınır. Ekranda görünen oyuncuların en ünlüsü, fotoğrafta gördüğü o esrarengiz adamdır! Ancak annesi bu adamı görmekten hoşnut olmuş gibi görünmemektedir ve televizyonu kapatır. Sara, gazetelerden satranç turnuvası ve o ünlü satranç ustasıyla ilgili haberleri keserek toplamaya başlar. Bu adamın annesi ile ilgisi ne olabilir?

Bu sırada Hayali Krallık'ta iki takım yeniden bir araya gelir. Ancak önemli bir sorun vardır: Oyunun kurallarını, hatta kimin hangi karede duracağını dahi hiç kimse hatırla-

Sara'nın sınıf arkadaşı Marriette (Sophia Dijkgraaf) de satranç takımına sahip olmak istiyor.

Sara, Beyaz Kraliçe (Monique van de Ven) ile satranç oyununu geliştiriyor.

mamaktadır. Tam bu sırada “Kral ve Kraliçe ortada duracak!” sözleri yankılanır. Sözün sahibi Sara’dır ve küçük kahramanımızı artık Hayali Krallık’ta oyunun kurallarının geliştirilmesine yardımcı bir rolde görmeye başlarız. Diğer taraftan, Hayali Krallık’ın kahramanları, özellikle de Beyaz Kraliçe, gerçek hayatta da zaman zaman canlanarak, yalnızca Sara’nın görebildiği dostları haline gelecek, böylece gerçek ile hayal

için bir seçme yarışması yapmaya karar verir. Kendisi öğrencilerine karşı oynayacak, kazananlar ya da berabere kalanlar ustanın karşısına çıkacaktır. Seçmeye geç gelen Sara gösterişli takımını da getirmiştir! Mariette vezirini, dolayısıyla oyunu kaybettiği halde öğretmeni ona maça katılma hakkı verir. Bazı oyuncular da kayıp pozisyonda olmalarına karşın beraberlik teklifi alarak katılma hakkı kazanır. Öğretmenin en zorlu maçı Sara ile olur ve oyun muhteşem bir matla sonlanır. Sara böylece Bob Hooke ile oynama hakkı kazanır: **1.e4 d5 2.exd5 ♖f6 3.c4 c6 4.♖a4 ♗d7 5.dxc6 ♜xc6 6.♗b3 ♜d4 7.♗c3 e5 8.f4 ♗b4 9.♗d3 ♗f5 10.♗g3 ♜e4 11.♗xg7 ♜c2+ 12.♗e2 (Diyagram 1) ♗d3+ 13.♗xd3 ♜c3#**

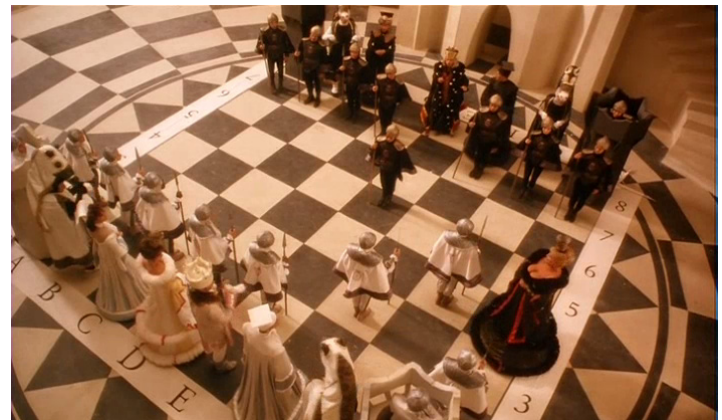

Satranç ustası Bob Hooke (sağda, Derek de Lint), turnuvarın favorisi ve basının ilgi odağıdır.

Bu süreçte annesinin, Sara’nın satranç öğrenmesini istemediği açıkça ortaya çıkar. Anne sanki böylece geçmişindeki derin bir acıdan uzak durmaya çalışmaktadır. Sara satranç çalışmalarını annesinden gizlice sürdürür. Hayali Krallık’ta da oyun artık hazır hale gelmiştir. İlk oyun için Beyaz Kral beyazları Sara da siyahları oynayacaktır. Beyaz kısa sürede oyunu kaybeder ama savaş arzusuyla yanıp tutuşan Beyaz Kral oyunu gerçekten eğlenceli bulur (Diyagram 2).

arasındaki ayrım belirsizleşmeye başlayacaktır.

Sara ile sürekli sorun yaşayan öğretmenin de bir satranç tutkunu olduğu kısa süre sonra anlaşılır. Kentteki satranç turnuvasından haberdar olup olmadıklarını öğrencilerine sorduğunda Sara ve Mariette’in de konuya ilgi duyduğu anlaşılır. Acaba oyuncuları tanıyan var mıdır? Sara o esrarengiz ustanın adını söyleyiverir: “Bob Hooke!” Öğretmen turnuvayı kazanan Bob Hooke’un bir simültane gösteri yapacağını müjdelir. Okuldan başarılı öğrenciler de bu gösteriye katılabileceklerdir. Ancak aralarında Sara’nın da olduğu istekli sayısı o kadar çoktur ki öğretmen katılacakları belirlemek

Hayali Krallık’ta ilk oyun “aptal matı” ile bitiyor.

Sonunda satranç şampiyonu Bob Hooke ile simültane karşılaşma zamanı gelir. Sara yine kendi takımını getirmiştir ama kurallar gereği standart takımla oynaması zorunlu tutulunca, en çok sevdiği taşı, Beyaz Kraliçe'yi (Veziri) eline alarak ve bir taraftan da onunla konuşarak oynamaya başlar. Sara, şampiyonun dikkatini çekecek kadar iyi bir oyun çıkarır ancak Victor hastalanınca, oyunu yarım bırakarak onu evine götürür. Şampiyon rakiplerini birer birer pes ettirirken aklı yalnızca yarım kalan oyuna takılır (Diyagram 3). Rakibinin çok iyi oynadığını, mutlaka desteklenmesi gereken bir yetenek olduğunu söyler. Ondandır o kadar etkilenmiştir ki Sara'nın aceleyle giderken bıraktığı satranç takımını evine bizzat kendisi götürmeye karar verir.

Victor'u emin ellere teslim ettikten sonra turnuva salonuna dönen Sara sevgili satranç takımının yerinde olmadığını, Bob Hooke tarafından evine götürüldüğünü öğrenir. Sonunda ikili Sara'nın evinin önünde buluşurlar. Şampiyon,

Sara, elinde sevgili Beyaz Kraliçe'si ile Şampiyon Bob Hooke'a karşı simültanede oynuyor.

Sara'ya takımını teslim ettikten ve onu cesaretlendirici sözler söyledikten sonra ayrılıp giderken yolda Sara'nın annesinin kızıyla buluşmasını görür. O zaman bu karşılaştığı satranç yeteneğinin kökenini keşfeder. Bu arada Sara'nın evinin önü, bu yeteneği görmek isteyen televizyon muhabirleri ve meraklılarla dolmuştur.

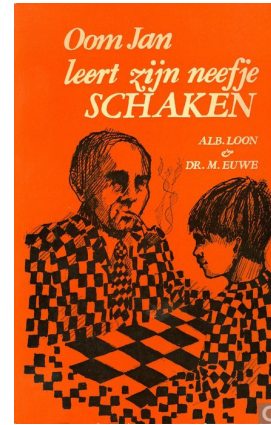
Filmin sonunda Sara, annesi ve babası Bob Hooke ile evin hemen yanındaki nehrin kenarında otururken görülür. Sara'nın ve satrancın birleştirici etkisi kendini göstermiştir. Perde iner.

Çok Yaşa Kraliçe, satrançsever izleyicinin unutamayacağı güzellikte bir film. Filmin özellikle çocuk filmleri festivallerinden çok sayıda ödülle dönmesi de bunun göstergesi. Gerçek dünya ile masal dünyası, düşsel bir perdeyle ayrılarak, bir arada ancak bu kadar güzel anlatılabildi.

Filmin yazıları inmeye başlarken gözüme ilk çarpan, filmin dünya satranç şampiyonlarından Max Euwe'ye ithaf edilmesi oluyor. Bu ipucundan yola çıkarak film ve yönetmeni hakkında çok değerli bilgilere ulaşıyorum. Filmin Hollandalı kadın yönetmeni Esmé Lammers'in Max Euwe'nin torunu olduğunu öğreniyorum. Esmé Lammers'in dedesinden ve elbette satrançtan çok etkilendiği ortada. Yönetmenin, Film Akademisi'nden mezuniyet projesi olan 1989 yapımı "De Schaker en de Dame; Satranç Oyuncusu ve Kadın" adlı 25 dakikalık kısa filminin konusunun da bir dünya satranç şampiyonuna meydan okuyan bir kadın oyuncu olduğunu öğreniyor ama ne yazık ki filme henüz ulaşamıyorum.

Esmé Lammers'in filmi çekerken Max Euwe'nin ünlü kitabı "Oom Jan Leert Zijn Neeffe Schaken; John Amca Yeğenine Satranç Öğretiyor"dan büyük oranda esinlendiği ortaya çıkıyor. İlk olarak 1935 yılında basılan ve bildiğim kadarıyla yalnızca Flemenkçe baskısı bulunan bu kitabın orijinal dilinde bir kopyasına erişmem zor olmuyor. Filmde konu edilen masalsi krallığın, bütünüyle Max Euwe'nin kitabından esinlendiği kolayca anlaşılıyor. Hatta kitapta, filmde yer verilen iki oyunun ayrıntısıyla yer bulduğu da görülüyor. Bu açıdan bakılınca filmin satranç danışmanının kısmen Max Euwe olduğunu söyleyebiliriz. Bunun dışında filmin yazılarında Hollanda'da yer alan bazı satranç kulüplerine de atıfta bulunuluyor.

Esmé Lammers'in, dedesi Max Euwe'nin kitabından esinlenerek ortaya koyduğu öykü o kadar çarpıcı ki kendisinin de film ile aynı adı taşıyan bir kitap yazdığını öğreniyorum.

Max Euwe'nin ünlü kitabı "Oom Jan Leert Zijn Neeffe Schaken; John Amca Yeğenine Satranç Öğretiyor".

rum. Yalnızca Flemenkçe ve Almanca baskıları olan kitabın konusunun filmle birebir örtüştüğü anlaşılıyor.

Max Euwe'nin desteğine rağmen filmin satrançsever

Yönetmen Esmé Lammers'in filmle aynı adı taşıyan kitabı.

izleyiciyi rahatsız eden noktalarına rastlamak da mümkün. Sara ve Bob Hooke arasında oynanan oyunda şampiyonun üst üste hatalı hamleler yapması filmin atmosferine ters bir durum oluşturuyor. Bu sahnede iki taraf için de keskin ve sürprizlerle dolu bir oyun kullanılabilir. Diğer taraftan satranç oynamayı henüz öğrenen Sara'nın Bob Hooke gibi deneyimli bir şampiyonla başa baş oyun çıkarması gerçekçi olmaktan uzak bir durum oluşturuyor.

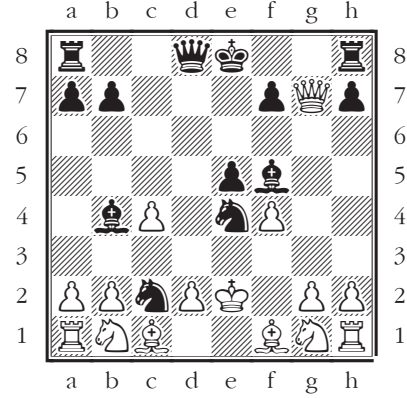
Çok Yaşa Kraliçe hem çocuklara satranç öğretirken kullanılabilir güzellikte öğeler barındırıyor hem de kurgusu ile usta oyuncuların da sevak izleyeceği bir aile filmi özelliği taşıyor. Filmde seyircinin zaman zaman kızgınlıkla izleyeceği kiskanç Mariette karakteri özellikle çok başarılı.

Yazıma son noktayı koymadan önce Max Euwe'yi düşünüyorum. Ne tuhaf! Dünya satranç şampiyonu olmasına karşın bu güne dek üstünde o kadar da durmadığım bir oyuncu olduğumu yeni fark ediyorum. Hakkında okuduklarım ailesine, kızlarına çok düşkün olduğunu söylüyor. Kız torununun, onun ölümünden yıllar sonra, kitabına dayanarak, satranç konulu güzel bir film yapması, parçalanmış ailenin bir araya geldiği mutluluk dolu o son sahnede perdeyi indirmesi ve tam o noktada dedesine ithaf yazısını koymasına ne kadar da dokunaklı... Şampiyon gibi benim de henüz göremediğim mezuniyet filminin kadın kahramanı, konuşmakta olduğumuz film ve aynı adı taşıyan kitabın küçük kız kahramanı... Benim izleme şansını bulduğum bu filmi bile görmeden dünyamızdan göçüp giden şampiyonun, geride büyük bir miras bıraktığını şimdi anlıyorum.

Kaynaklar

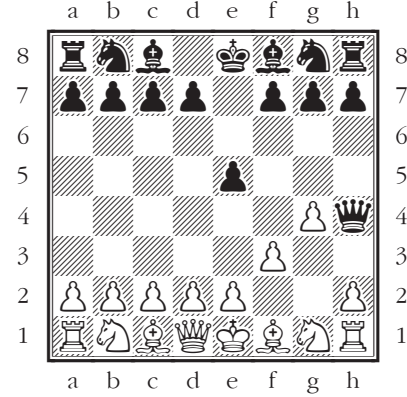
<http://www.imdb.com/title/tt0113598/> (Erişim tarihi: 15.08.2013)

Diyagram 1

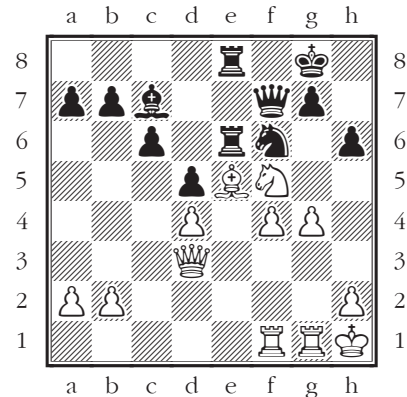
Öğretmen - Sara Siyah hamlede dir.
1... ♔d3+!! 2. ♕x d3 ♖c3#

Diyagram 2

Beyaz Kral - Sara Beyaz hamlede dir.
1. ♔h4#

Diyagram 3

Bop Hooke - Sara Siyah hamlede dir.
1... ♕xe5 2. fxe5 ♖e4 3. g5 hxg5 4. ♖d6 ♖f2+ 5. ♕g2